

دانشنامه جهان اسلام

ش

شهادت (۲) - شیعه

(۲۸)

زیر نظر
فلاحتی حداد و عادل

تهران ۱۳۹۹

بر اساس آمار «نظرسنجی [مؤسسه] پیو دربارهٔ دین و زندگی عمومی»^۴ در ۱۳۸۸ ش / ۲۰۰۹، کمتر از ۳۹٬۰۰۰ تن از جمعیت ۳٬۹۳۰٬۰۰۰ تنی مسلمان تایلند را شیعیان تشکیل می‌داده‌اند (← درگاه اهل‌بیت، ۵، ۲۰۰۹؛ برای اطلاع بیشتر از آمار شیعیان در تایلند ← مارسینکوفسکی، ۲۰۰۶، ص ۹؛ رکن‌آبادی و بروجردی، ص ۷۰).

طبق قانون اساسی تایلند، همهٔ ادیان به رسمیت شناخته شده‌اند، از این رو، شیعیان در ترویج و تبلیغ مذهب خود و در انجام دادن فعالیت‌های مذهبی نظیر احداث مسجد و حسینیه، برگزاری آیین‌های مذهبی و پخش اذان از بلندگوها آزادی کامل دارند (← درگاه اهل‌بیت، ۵، ۲۰۰۹؛ رکن‌آبادی و بروجردی، ص ۷۱). بنابر گزارش وزارت امور دینی تایلند، حدود سه هزار مسجد در ۶۴ استان این کشور وجود دارد که عمدتاً متعلق به اهل سنت‌اند و فقط حدود چهارده مسجد به شیعیان تعلق دارد. مسجدهای المهدی، امام‌علی علیه‌السلام، کودی لوانگ^۵، الهدی و پادونگتنام (پادونگتنام) اسلام^۶ در بانکوک، از مهم‌ترین مساجد شیعیان‌اند (← مارسینکوفسکی، ۲۰۰۶، ص ۹-۱۰؛ درگاه اهل‌بیت، ۲۰۰۹؛ رکن‌آبادی و بروجردی، ص ۷۰). اهل سنت و شیعیان تایلند همواره کوشیده‌اند از اختلافات و منازعات مذهبی پرهیز و با هم مدارا کنند. با این حال، در سال‌های اخیر، گروه‌های تبلیغی وهایی در این کشور فعالیت‌های گسترده علیه شیعیان آغاز کرده‌اند. شماری از جوانان شیعه و سنی تایلند، برای مقابله با تبلیغات اختلاف‌افکنانه و هابیان، اتحادیهٔ جوامع شیعه و سنی را تأسیس کرده‌اند (درگاه اهل‌بیت، ۲۰۰۹؛ رکن‌آبادی و بروجردی، ص ۷۱-۷۲).

شیعیان تایلند به دو گروه تقسیم می‌شوند. یکی، شیعیان قدیم یا اصلی که خود را چائو سن^۷ (پیروان امام حسین علیه‌السلام) می‌نامند. این گروه که عمدتاً از نوادگان شیخ احمد قمی^۸ اند، به حفظ سنتها و فرهنگ بومی به‌شدت پایبندند. دیگری، گروه چی آ می^۹، متعلق به جریان تشیع متأخر در تایلند، که تحت تأثیر انقلاب اسلامی ایران* (۱۳۵۷ ش / ۱۹۷۹) قرار دارند (چولاراتانا^{۱۰}، ص ۵۴-۵۵؛ درگاه اهل‌بیت، ۲۰۰۹). پیروزی انقلاب اسلامی در ایران آغاز فصلی جدید از حیات شیعیان در تایلند به‌شمار می‌رود. از اوایل دههٔ ۱۳۶۰ ش / ۱۹۸۰، شمار تایلندی‌هایی که به تشیع گرویدند، فزونی یافت و شماری از شیعیان این کشور برای تحصیل علوم اسلامی، راهی حوزهٔ علمیهٔ قم شدند. از سوی جمهوری اسلامی ایران نیز،

ahlulbaytportal. com; *The Amman message*, [Amman]: The Royal Aal al-Bayt Institute for Islamic Thought, 2009; Muhammad Faizal Musa, "Malaysian Shi'ites lonely struggle", World Public Forum Dialogue of Civilizations, 2020. Retrieved Jan. 21, 2020, from https://web.archive.org/web/20171118081646/http://wpfdc.org/images/docs/Mohd_Faizal_Musa_The_Malaysian_Shiites_Lonely_Struggle_web.pdf; Federation of Malaya. Dewan Ra'ayat, *Parliamentary debates, Dewan Ra'ayat (House of Representatives): official report*, Second session of the first Dewan Ra'ayat, [Kuala Lumpur] 1960; John Funston, "Malaysia", in *Voices of Islam in Southeast Asia: a contemporary sourcebook*, compiled and edited by Greg Fealy and Virginia Hooker, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2006; Muhammad Haji, *The Shi'a Muslims of Malaysia*, London [2013]; Christoph Marcinkowski, "Facets of Shi'ite Islam in contemporary Southeast Asia (II): Malaysia and Singapore", RSIS, 2006. Retrieved Jan. 19, 2020, from <https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/rsis-pubs/WP121.pdf>; K. S. Nathan, "Managing ethnic and religious diversity in Malaysia: implications for public policy and social transformation", in *Religion, public policy and social transformation in Southeast Asia: managing religious diversity*, vol.1, ed. Dicky Sofjan, Geneva: Globethics.net, 2016.

/ فائزه رحمان /

ج. تایلند، فیلیپین، میانمار (برمه)

تایلند. شیعیان تایلند اقلیتی کوچک با پیشینهٔ تاریخی مهم‌اند. پس از دوران سلطنت آیوتایا^۱، در اواسط سدهٔ دوازدهم / هجدهم، از شمار مسلمانان و از جمله شیعیان که بیشتر از قبایل پاتان، تای و مالایی بودند، بسیار کاسته شد. امروزه، شیعیان عمدتاً در بانکوک زندگی می‌کنند (مارسینکوفسکی^۲، ۲۰۰۶، ص ۸-۹؛ امتیاز یوسف^۳، ص ۵-۶؛ برای اطلاع بیشتر از پیشینهٔ تاریخ تشیع در تایلند (سیام) ← ادامهٔ همین مقاله؛ نیز ← تایلند*، مسلمانان؛ سیام*). بنابر آمار مجمع جهانی اهل‌بیت در ۱۳۸۷ ش / ۲۰۰۸، از ۶۵٬۰۰۰٬۰۰۰ تن جمعیت تایلند، حدود پنجاه هزار تن شیعه بوده‌اند. همچنین،

1. Ayutthaya

2. Marcinkowski

3. Imtiaz Yusuf

4. Pew Forum on Religion & Public Life

5. AhlulBayt Portal

6. Kudi Luang

7. Padungtham Islam

8. Chao sen

9. Chi a mai

10. Chularatana

فیلیپین. کانون مسیحیت در آسیا فیلیپین است و مسلمانان و به تبع آنان، شیعیان در اقلیت‌اند (لے فیلیپین*، مسلمانان). مسلمانان فیلیپین عمدتاً شافعی‌اند. بنابر آمار مجمع جهانی اهل‌بیت در ۱۳۸۷ ش / ۲۰۰۸، از جمعیت نودمیلیونی فیلیپین حدود سی‌هزار تن شیعه بوده‌اند. همچنین، بر اساس آمار «نظرسنجی [مؤسسه] پیو دربارهٔ دین و زندگی عمومی» در ۱۳۸۸ ش / ۲۰۰۹، حدود ۴۶۰۰۰ تن شیعه در فیلیپین زندگی می‌کرده‌اند (لے درگاه اهل‌بیت، ۲۰۰۹؛ دانم - اسکات^۱، ص ۲۲، ۶۵). شیعیان فیلیپین عمدتاً در مجمع‌الجزایر سولو و میندانائو^۲، به‌خصوص در استانهای لانائو دل سور^۳ و زامبوانگا^۴ زندگی می‌کنند (خبرگزاری فیلیپین^۵، ۲۰۱۸؛ وزارت امور خارجه ایالات متحده، دیپلماسی در عمل^۶، ۲۰۱۷). شیعیان به‌لحاظ اقتصادی از اقشار ضعیف جامعه به‌شمار می‌روند (درگاه اهل بیت، ۲۰۰۹؛ رکن‌آبادی و بروجردی، ص ۷۷).

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، حضور ایرانیان و فعالیتهای تبلیغی آنها در فیلیپین افزایش یافت. همچنین، شماری از فیلیپینیها برای تحصیل راهی مدارس علمیهٔ قم شدند و پس از بازگشت، به تبلیغ تشیع پرداختند. شیعیان فیلیپینی عمدتاً در کانونها و مراکز فرهنگی و تبلیغی و حوزه‌های علمیه در زمینه‌های آموزش، تبلیغ و چاپ کتابها و نشریات مذهبی فعال‌اند (رکن‌آبادی و بروجردی، همانجا). مجمع جهانی اهل‌بیت نیز در شهرهای زامبوانگا، ماراوی^۷ (مرکز لانائو دل سور) و استان کوتاباتو^۸، بیشتر در حوزهٔ نشر آثار شیعی فعالیت دارد و آثاری چون رسالهٔ حقوق امام‌سجاد (ع) و حکمت‌نامهٔ لقمان را به زبان تاگالوگ^۹ (یکی از زبانهای مهم فیلیپین) ترجمه و چاپ کرده‌است. از دیگر فعالیتهای مجمع جهانی اهل‌بیت، احداث مسجد امام‌مهدی عجل‌الله‌تعالی فرجه‌الشریف در زامبوانگا، تأسیس مسجد امام‌علی علیه‌السلام در ماراوی، تأسیس مدرسهٔ دینی المصطفی و صندوق اعتباری قرض‌الحسنهٔ الجواد علیه‌السلام در کوتاباتو است (همان، ص ۷۸).

مسجد امام‌مهدی نخستین مسجد شیعیان فیلیپین است که در ۱۳۸۵ ش / ۲۰۰۶ تأسیس شد. مسجد امام‌علی نیز به‌عنوان کانون تجمع شیعیان برای برگزاری آیینهای مذهبی، نظیر سوگواری شهادت امام‌علی و مراسم اعتکاف در آن منطقه اهمیت دارد. یکی از شیعیان به نام سالم ماسیلام، در ۱۳۶۴ ش / ۱۹۸۵، حسینیۀ زامبوانگا را برای فعالیتهای مذهبی شیعیان

همواره مبلغانی به این کشور اعزام شده‌اند (مارسینکوفسکی، ۲۰۱۴، ص ۱۶؛ چولاراتانا، ص ۵۴؛ رکن‌آبادی و بروجردی، ص ۷۱). کتابخانهٔ شیخ‌احمد قمی، از کتابخانه‌های مهم شیعیان در تایلند، در مرکز فرهنگی سفارت ایران قرار دارد که متشکل است از کتابهای شیعی و آثار و نشریاتی در حوزهٔ مطالعات تاریخ و فرهنگ ایران (مارسینکوفسکی، ۲۰۰۶، ص ۱۰-۱۱؛ نیز لے همو، ۲۰۱۴، ص ۱۵-۱۷). شیخ‌غلام‌علی اباذر ازجمله رهبران شیعی تایلند است که مناسباتی دوستانه با مراکز تبلیغی شیعی در ایران دارد. با امضای توافقنامه‌ای میان او و مرکز جهانی حضرت ولی‌عصر (عج) در ایران، شعبه‌ای از این مرکز در تایلند تأسیس شد. شیخ‌اباذر مدیریت مرکز تحقیقاتی شیعی، مدرسهٔ علوم دینی و همچنین مسجد الهدی را در بانکوک برعهده دارد. همچنین، به همت شیخ‌اباذر، مدرسهٔ علمیه‌ای در نجف برای تحصیل طلاب تایلندی تأسیس شد (مارسینکوفسکی، ۲۰۱۴، ص ۱۶-۱۷؛ نیز لے درگاه اهل‌بیت، ۲۰۰۹).

مجمع جهانی اهل‌بیت*، ازجمله سازمانهای مهم شیعی در تایلند است که در حوزهٔ ترجمه و نشر آثار شیعی به زبان تایی فعالیت دارد. الگوی تربیتی عاشوراء، ریشهٔ دین، شناخت قرآن، چهل حدیث امام‌حمینی (ره)، رسالهٔ حقوق امام‌سجاد (ع)، حدیث بیداری و اصول عقاید ازجمله آثاری است که این مجمع منتشر کرده‌است. برخی مراکز وابسته به شیعیان در تایلند عبارت‌اند از: گروه نورالمسلم، انجمن زینبیه، انجمن بانوان شیعهٔ تایلندی، انجمن جوانان امامیه، مرکز اسلامی دار اهل‌البیت و مؤسسهٔ قرآنی الرسول الاعظم (درگاه اهل‌بیت، ۲۰۰۹؛ رکن‌آبادی و بروجردی، ص ۷۲). همچنین، زیرنظر آیت‌الله سیدابوالقاسم خویی* مرکزی با عنوان مرکز سید خویی^۱ در بانکوک تأسیس شد که نقشی مهم در تبلیغ تشیع در تایلند دارد (مارسینکوفسکی، ۲۰۰۶، ص ۱۰؛ همو، ۲۰۱۴، ص ۱۵). شعبهٔ جامعهٔ المصطفی العالمیه در تایلند نیز در آموزش علوم اسلامی و ترجمه و انتشار آثار شیعی به زبان تایی فعالیت دارد (درگاه اهل‌بیت، ۲۰۰۹).

از مهم‌ترین جلوه‌های آداب و رسوم شیعی در میان شیعیان تایلند، بزرگداشت عاشورای حسینی و نیمهٔ شعبان است. این سنتها از گذشته در جامعهٔ شیعیان تایلند وجود داشته، اما در دوران معاصر و با تأثیرپذیری از انقلاب اسلامی ایران، شیوهٔ برگزاری آنها به آداب و رسوم شیعی در ایران نزدیک شده‌است (لے چولاراتانا، همانجا؛ درگاه اهل‌بیت، ۲۰۰۹).

1. As-Sayyid Al-Khoei/ Al-Sayyid al-Khūf Centre

2. Dunham-Scott

3. Mindanao

4. Lanao del Sur

5. Zamboanga

6. Philippine News Agency

7. U.S. Department of State, Diplomacy in Action

8. Marawi

9. Cotabato

10. Tagalog

تأسیس کرد. از مراکز آموزشی شیعیان در فیلیپین، مدرسه اسلامی تَقْلَین در ماراوی است که علوم مقدماتی اسلامی نظیر احکام، عقاید، تاریخ اسلام و زبان عربی در آن تدریس می‌شود. شیعیان دوره‌های آموزش پیشرفته علوم اسلامی را در مدرسه امام علی دنبال می‌کنند. یکی دیگر از کانونهای مهم فعالیت شیعیان در فیلیپین کتابخانه اسلامی ماراوی است که با مساعدت کشورهای اسلامی از جمله ایران تجهیز شده است. این کتابخانه مکانی برای ایراد سخنرانی شیعیان است (درگاه اهل بیت، ۲۰۰۹).

شیعیان فیلیپین به بزرگداشت عاشورای حسینی، نیمه شعبان، برگزاری مراسم سوگواری و جشن میلاد حضرت فاطمه سلام‌الله‌علیها اهتمام دارند. حادثه عاشورا در میان شیعیان فیلیپین بسیار بااهمیت است، تا جایی که منطقه‌ای در جنوب فیلیپین را، که نماد مقاومت و مظلومیت مردم این کشور است، پادانگ کربلا^۱ (میدان یا صحرای کربلا) نامیده‌اند. در ۱۰ ذیحجه ۱۳۱۵/۲ مه ۱۸۹۸، در جریان نبرد میان مهاجمان امریکایی و مسلمانان مورو در جنوب فیلیپین، در محلی به نام بایانگ^۲ در میندانائو، تقریباً همه هفتصد جنگجوی فیلیپینی کشته شدند. بایانگ در آن روزها کانون گسترش اسلام و تعالیم دینی به‌شمار می‌رفت. امروزه، شیعیان به‌همراه دیگر مسلمانان جنوب فیلیپین در روزهای محرم در بایانگ گردهم می‌آیند و ضمن برگزاری مراسم سوگواری این ایام، یاد و مبارزه شهدای مورو را نیز گرامی می‌دارند (همانجا؛ رکن‌آبادی و بروجردی، ص ۷۷).

شیعیان فیلیپین همواره در معرض خشونت گروه‌ها و جریانهای افراط‌گرای اسلامی مانند ابوسَیَاف* بوده‌اند (گوناارتنا^۳، ص ۲؛ دانم - اسکات، ص ۲۲). در ۱۳۹۶ ش / ۲۰۱۷ نیز، ستیزه‌جویان داعش به شهر شیعه‌نشین ماراوی حمله کردند. شیعیان میندانائو و مانیل و همچنین رهبران شیعه فیلیپین از تهدیدات و حملات گروه‌های افراط‌گرا در امان نبوده‌اند. یکی از این رهبران، نجیب رسول، در یکی از این حملات از هردو چشم نابینا شد (گوناارتنا، ص ۱-۲؛ درگاه اهل بیت، ۲۰۰۹). برخی مقامات دولتی برای رفع اختلاف و شکاف در جامعه فیلیپین، بر لزوم تقویت گفتگوی مذهبی بین سنّیان و شیعیان تأکید کرده و آن را یگانه راه رسیدن به ثبات و صلح و وحدت در میان مسلمانان فیلیپین و غلبه بر جریانهای افراط‌گرا

و تکفیری برشمرده‌اند (دانم - اسکات، ص ۳۰، ۶۶-۶۵؛ دُنوسیا^۴، ۲۰۱۷).

میانمار (برمه). بنابر آمار مجمع جهانی اهل بیت در ۱۳۸۷ ش / ۲۰۰۸، از حدود ۵۱۰۰۰۰ تن جمعیت میانمار، حدود ۴۰۰۰۰ تن شیعه بوده‌اند. همچنین، بر اساس آمار «نظرسنجی [مؤسسه] پیو درباره دین و زندگی عمومی» در ۱۳۸۸ ش / ۲۰۰۹، کمتر از ۱۹۰۰۰ تن از جمعیت ۱'۸۸۹'۰۰۰ تنی مسلمانان میانمار شیعه بوده‌اند (درگاه اهل بیت، ۲۰۰۹؛ نیز ← رکن‌آبادی و بروجردی، ص ۸۶؛ پوریا، ص ۶۱).

پیشتر، در میانمار، عده‌ای از جماعت اسماعیلیه نیز زندگی می‌کردند اما امروزه، شیعیان این کشور عمدتاً اثناعشری‌اند. مراکز اصلی زندگی شیعیان در شهرهای رانگون^۵ / یانگون^۶، ماندالی^۷، امراپورا (امره‌پوره)^۸، تاونجی^۹، تاونگو^{۱۰} و پروم^{۱۱} (پیای)^{۱۲} است و اجتماعات کوچک‌تری نیز در ساندوای^{۱۳}، ماوالمین^{۱۴} و میتکینا^{۱۵} حضور دارند. شیعیان در برخی شهرهای میانمار به سبب محدودیتهای فراوان اظهار تشیع نمی‌کنند (گلی زواره، ص ۳۶، ۳۹؛ رکن‌آبادی و بروجردی، ص ۸۶-۸۷؛ پوریا، همانجا؛ نیز ← فدایی، ص ۱۴۴). حکومت میانمار در مقابل شیعیان، همانند پیروان دیگر مذاهب اسلامی، بسیار سخت‌گیر است. اختلاف تاریخی مسلمانان آراکان^{۱۶} (روهینگایی)^{۱۷} با حکومت میانمار که تحت تأثیر بوداییان تندرو است، یکی از عوامل اصلی اعمال محدودیت درخصوص مذاهب اسلامی از جمله شیعیان در این کشور است (درگاه اهل بیت، ۲۰۰۹؛ رکن‌آبادی و بروجردی، همانجا؛ میانمار*، مسلمانان).

شیعیان میانمار عمدتاً هندی، پاکستانی و ایرانی‌تبارند. نیاکان شیعیان ایرانی‌تبار در حدود سیصد یا چهارصد سال پیش، به‌منظور تجارت و تبلیغ تشیع، از شهرهای شیراز، کاشان، بهبهان، یزد و برخی نواحی استان مازندران به این منطقه مهاجرت کردند (یجر^{۱۸}، ص ۲؛ رکن‌آبادی و بروجردی، ص ۸۶؛ فدایی، ص ۱۴۵). آمیختگی فرهنگ شیعی و ایرانی در میان شیعیان ایرانی‌تبار میانمار کاملاً آشکار است. آنها همواره برای حفظ آداب و رسوم و هویت ایرانی خود و ترویج زبان و ادبیات فارسی کوشیده‌اند؛ برای مثال از خط و شعر کهن فارسی استفاده می‌کنند و واژگانی مانند آستانه، عزاداری، خداحافظ و نماز در میان آنها رواج دارد. همچنین، مساجد و حسینیه‌های آنها به دیوارپوشهایی از اشعار پارسی مزین

1. Padang Karbala	2. Bayang	3. Gunaratna	4. De Venecia	5. Rangon	6. Yangon
7. Mandalay	8. Amarapura	9. Taunggyi	10. Taungoo	11. Prome	12. Pyay
13. Sandoway	14. Moulmein/ Mawlamyine	15. Myitkyina	16. Arakan	17. Rohingya	
18. Yegar					

مؤسسات شیعی میانمار، ازجمله انجمن جوانان امام زمان (عج)، انجمن حیدریه، آستانه حضرت عباس (ع)، مکتب المهدی (عج)، مدرسه امیرالمومنین (ع) و مدرسه انسیه برقرار کرد. مرمت و تجهیز مساجد و برخی مراکز شیعی میانمار نیز ازجمله فعالیتهای این مجمع است. مجمع جهانی اهل بیت در حوزه ترجمه و چاپ آثار شیعی نیز فعال است و یکی از آثاری که منتشر کرده مجموعه ۱۴ جلدی زندگانی ائمه معصومین (ع) به زبان برمه‌ای (۱۳۸۰ ش / ۲۰۰۱) است (رکن آبادی و بروجردی، ص ۸۸).

در دهه‌های اخیر، مبلغان بسیاری از ایران و هند، به‌ویژه در ماههای رمضان و محرم و صفر، به مساجد شیعیان میانمار اعزام شده‌اند. در دهه اول محرم، شیعیان از نقاط مختلف برمه به رانگون (در جنوب) می‌روند تا در امام‌باره این شهر عزاداری کنند. از ۱۳۷۴ ش / ۱۹۹۵، نماینده ولی فقیه از ایران به میانمار اعزام شد و از آن زمان، فعالیت شیعیان این کشور سامان یافته‌تر شد. عطا شفیع شیرازی، رهبر شیعیان میانمار در سالهای اخیر است که بر فعالیتهای همه مساجد و مراکز شیعی در این کشور نظارت دارد (چو امین‌او، ص ۲۸۸؛ گلی زواره، ص ۳۶-۳۷؛ پوریا، ص ۶۲-۶۱).

شیعیان میانمار علاوه بر نام رسمی برمه‌ای‌شان برای خود نام اسلامی نیز برمی‌گزینند که بسیاری از آنها ریشه ایرانی دارند (← گلی زواره، ص ۳۹؛ پوریا، ص ۶۳-۶۱). یکی از اعیاد مهم شیعیان میانمار عید نوروز است، که برای برگزاری مراسم و خواندن نماز مخصوص آن، به مسجد می‌روند (← گلی زواره، ص ۳۹-۴۰). برخی از شیعیان میانمار از دستورات و احکام شرعی اطلاع دقیق ندارند و عمدتاً از باورها و آداب و رسوم گذشتگان پیروی می‌کنند. به‌علاوه، در عزاداری عاشورا کارهایی چون قمه‌زنی و عبور از میان آتش و نیز اعتقاد به پاکی خونی که در عزاداری ریخته می‌شود، در میان برخی از آنها رایج است (← همان، ص ۳۷-۳۸؛ رکن آبادی و بروجردی، ص ۸۷؛ پوریا، ص ۶۲-۶۱).

منابع: علی پوریا، «اسلام در میانمار»، فرهنگ کوثر، ش ۳۷ (فروردین ۱۳۷۹)؛ چو امین‌او، «ادیان و مذاهب در کشور میانمار»، پژوهشنامه حکمت و فلسفه اسلامی، ش ۱۰ و ۱۱ (تابستان و پاییز ۱۳۸۳)؛ ایران رکن آبادی و لیلا بروجردی، گزارش وضعیت عمومی فعلی شیعیان جهان مشتمل بر نقاط قوت و ضعف و راه‌حل‌های پیشنهادی به‌همراه اهم فعالیت‌های مجمع جهانی اهل بیت (ع) در این کشورها، [تهران] ۱۳۹۴ ش؛ احمد فدایی، «مسلمانان برمه»، مشکوة، ش ۴۴ (پاییز ۱۳۷۳)؛ غلامرضا گلی زواره، «گذری بر تاریخ، جغرافیا،

شده است (گلی زواره، ص ۳۸؛ رکن آبادی و بروجردی، ص ۸۷). بیشتر شیعیان هندی تبار میانمار پس از جنگ جهانی دوم (۱۳۱۸-۱۳۲۴ ش / ۱۹۳۹-۱۹۴۵) به این کشور رفته‌اند. آنها عمدتاً به دو جریان مذهبی بودامسلم و جولیا / چولیا مسلم تعلق دارند که از جمله اعتقاداتشان مخالفت با وهابیت، احترام به پنج تن آل عبا و شرکت در مراسم عزاداری اهل بیت علیهم السلام است (چو امین‌او، ص ۲۸۷-۲۸۸؛ رکن آبادی و بروجردی، ص ۸۶).

در کشور میانمار، شیعیان حدود نه مسجد دارند که معماری آنها از معماری ایرانی یا هندی متأثر است. مسجد جامع شیعه مغول^۱ در رانگون، مشهور به مسجد ایرانیان، از مهم‌ترین و قدیم‌ترین مساجد شیعیان است (در میانمار، ایرانیان از دیرباز، مغول یا منگول خوانده می‌شده‌اند). ایرانیان این مسجد را پیش از ۱۲۳۱ / ۱۸۱۵ بنا کردند. مسجد علی بن ابی طالب علیه السلام در رانخین^۲ نیز ازجمله مساجد مهم و قدیم شیعیان است که دارای کتیبه‌هایی به خط فارسی و ساخته هنرمندان اصفهانی و مازندرانی است. شیعیان همچنین در هر شهر، حسینیه (امام‌بارا* / امام‌باره)، آستانه، مراکز فرهنگی و انجمنهایی چون عباسیه و حیدریه دارند (درگاه اهل بیت، ۲۰۰۹؛ گلی زواره، ص ۳۶-۳۷؛ پوریا، ص ۶۱؛ فدایی، ص ۱۴۴). یکی از مؤسسات فرهنگی شیعیان در میانمار اتحادیه جوانان ایرانی است که گروهی از جوانان شیعه در میانمار در ۱۳۲۷ / ۱۹۰۹ آن را تشکیل دادند و بعدها نام آن به اتحادیه ایرانیان و باشگاه ایرانیان تغییر کرد. در ۱۳۲۷ / ۱۹۰۹، گروهی دیگر از شیعیان میانمار باشگاهی ورزشی تأسیس کردند که به انجمن دوستی اسلامی شهرت یافت. در ۱۳۳۲ / ۱۹۱۴، گروهی از اتحادیه ایرانیان منشعب شد، به نام انجمن اثناعشریهای برمه، که پس از مدتی، دوباره به آن اتحادیه ملحق شد. در ۱۳۰۸ ش / ۱۹۳۰ نیز، برخی از اعضای این اتحادیه جامعه جوانان ایرانی را تأسیس کردند، اما فعالیت این گروه هم ادامه نیافت. همچنین، به‌منظور آموزش علوم اسلامی و انجام دادن فعالیتهای فرهنگی و تبلیغی، مدرسه علوم اسلامی حجتیه در ۱۳۷۵ ش / ۱۹۹۶ در شهر پروم تأسیس شد و پس از چندی، دولت میانمار به آن مجوز رسمی اعطا کرد (یجر، ص ۴۰-۴۱؛ گلی زواره، ص ۳۶-۴۰؛ فدایی، ص ۱۴۴-۱۴۵). امروزه، مجمع جهانی اهل بیت از مراکز فعال شیعیان در میانمار است. این مجمع، در حدود ۱۳۸۰ ش / ۲۰۰۱ به‌منظور ساماندهی امور مبلغان، جامعه روحانیت میانمار را به ریاست شیخ میرزا عنایت حسین در رانگون تأسیس کرد. همچنین، مناسبات گسترده و منسجمی با مراکز و

فرهنگ و... میانمار (برمه): اوضاع فرهنگی و اقتصادی شیعیان در میانمار (برمه)، درسهایی از مکتب اسلام، سال ۵۲، ش ۱۲ (اسفند ۱۳۹۱)؛
AhlulBayt Portal, 2009. Retrieved Jan. 21, 2020, from ahlulbaytportal.com; Julispong **Chularatana**, "The Shi'ite Muslims in Thailand from Ayutthaya period to the present", *MANUSYA: journal of humanities*, no. 16 (2008); Jose Claveria **De Venecia**, "Philippines pushing for Shia-Sunni dialogue" (in terview), Mehr News Agency, 2017. Retrieved Jan. 26, 2020, from https://en.mehrnews.com/news/129713/Philippines-pushing-for-Shia-Sunni-dialogue; Diana L. **Dunham-Scott**, "Understanding and engaging the Muslims of the southern Philippines", RAND Corporation, 2012. Retrieved Jan. 22, 2020, from https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/rgs_dessertations/2012/RAND_RGSD301.pdf; Rohan **Gunaratna**, "The Islamic state's northward expansion in the Philippines", *RSIS*, vol. 9, no.5 (May 2017); **Imtiyaz Yusuf**, "Faces of Islam in southern Thailand", East-West Center, 2007. Retrieved Jan. 26, 2020, from https://www.eastwestcenter.org/system/tfd/private/EWCWwp007.pdf?file=1&type=node&id=32168; Christoph **Marcinkowski**, "Facets of Shi'ite Islam in contemporary Southeast Asia (I): Thailand and Indonesia", *RSIS*, 2006. Retrieved Jan. 19, 2020, from https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/rsis-pubs/WP120.pdf; idem, "Persians and Shi'ites in Thailand: from the Ayutthaya period to the present", *Nalanda-Sriwijaya Centre working paper series*, no. 15 (Feb.2014); Retrieved Jan. 26, 2020, from https://www.iseas.edu.sg/images/pdf/nscwps15.pdf; **Philippine News Agency**, 2018. Retrieved Jan. 26, 2020, from https://www.pna.gov.ph/articles/1049728; **U.S. Department of State, Diplomacy in Action**, 2017. Retrieved Jan. 22, 2020, from https://2009-2017.state.gov/r/pa/ei/bgn/2794.htm; Moshe **Yegar**, *The Muslims of Burma: a study of a minority group*, Wiesbaden 1972.

علویان به چین به اوایل سده دوم / هشتم در دوره دودمان تانگ (۱۰ بعثت - ۲۹۴ / ۶۱۸-۹۰۶) باز می‌گردد. به این ترتیب که آنان همراه نخستین گروه مسلمانان ایرانی و عرب از مسیر زمینی جاده ابریشم*، از مناطق شرقی ایران و آسیای مرکزی به مناطق شمال غربی چین و از مسیر دریایی، به مناطق ساحلی جنوب و جنوب شرقی چین وارد شدند (← شوئه ون بو^۳، ۲۰۰۴، ص ۶۲۷؛ < دایرة المعارف اسلامی چین >^۴، ص ۴۵۱). فرار گروهی انبوه از علویان از ظلم و بدرفتاری حاکمان اموی و اقامت آنان در سال ۱۳۰ / ۷۴۸ در جزیره های نَن^۵ / های نان، در جنوب چین، گواه این مدعاست. با ورود و مهاجرت گسترده مسلمانان به چین، در دوره دودمان مغولی یوان^۶ (۶۷۰-۷۷۰ / ۱۲۷۱-۱۳۶۸)، گروهی از شیعیان خراسان نیز به جانب شرق مهاجرت کردند و در منطقه سین کیانگ* پراکنده شدند (تشکری، ص ۵۰؛ آذری دمیرچی، ص ۶۵؛ وانگ یوجیه^۷ و ماچائو^۸، ص ۱۷۰-۱۷۱؛ آقایی، ص ۴۵-۴۶، ۵۴).
 در دوره یوان، جمعی از شیعیان در بندر زیتون (چوان جو^۹ کنونی) نفوذ و اقتدار فراوان به دست آوردند و در تجارت و دادوستد مهارت بسیار یافتند و بیشتر امور تجاری زیتون و ایالت ساحلی فوجیان را قبضه کردند (ما پینگ^{۱۰}، ص ۳۴۴؛ چیفی^{۱۱}، ص ۱۳۲؛ وانگ یوجیه و ما چائو، ص ۱۷۲-۱۷۳). حضور و نفوذ شیعیان در زیتون به حدی بود که در جریان شورش ده ساله به نام واقعه سپاه*، دو سردار ایرانی شیعه به نامهای سیف الدین و امیرالدین فرماندهی سپاهیان را برعهده داشتند. سنگ قبری به نام امیر سید اجل دیوانشاه^{۱۲} (متوفی ۷۰۲ / ۱۳۰۲) در قبرستان مسلمانان در زیتون پیدا شده که نشان دهنده سیادت وی است. همچنین، براساس شواهد تاریخی، مسجد فوجو^{۱۳}، مرکز ایالت فوجیان^{۱۴}، را نخستین بار شیعیان ایرانی ساختند و شیعیان زیدی یمن نیز مسجدی در زیتون بنا کردند (← لی شینگ هوا^{۱۵} و همکاران، ص ۲۶۳-۲۶۴؛ < دایرة المعارف اسلامی چین >، ص ۱۳۷، ۱۵۵، ۳۵۲، ۴۵۳؛ نیز ← زیتون*).

در دوره ایلک خانیان* (قراخانیان؛ حک: ۳۸۲-۶۰۹ / ۹۹۲-۱۲۱۲)، هم زمان با گسترش جامعه مسلمانان، حضور علویان و شیعیان و نیز ترویج معارف شیعی در سین کیانگ رونق داشت. به طوری که برای مدتی، در دوره موسی عبدالکریم، فرزند صدوق بُغراخان*، حکومت قراخانیان به دو شاخه تقسیم شدند: شاخه غربی یا آل علی (محبان خاندان امام علی

فائزه رحمان /

۳. چین. به نوشته مورخان و پژوهشگران، از جمله علامه سیدیوسف ما جو*^۱ در کتیبه چینگ بائیوئیائو^۲، سابقه ورود

1. Ma Zhu 2. Qingbaobiao 3. Xue Wenbo
 6. Yuan 7. Wang Yujie 8. Ma Chao
 12. Aimier Saidianchi Duansha 13. Fuzhou

4. Zhongguo Yisilan baikequanshu 5. Hainan
 9. Quanzhou 10. Ma Ping 11. Chaffee
 14. Fujian 15. Li Xinghua